

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

College van B&W van Gemeente Leeuwarden
T.a.v.
Postbus 21000
8900JA

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon

Olonummer

Onze referentie
1183572

Bijlagen
0

Datum 27 december 2021
Betreft Wabo advies omgevingsvergunning rijksmonument

Naam	St. Vituskerk
Adres	Pieter Jellessingel 1
Postcode/plaats	9051BV Stiens
Gemeente/provincie	Leeuwarden; Friesland;
Monumentnummer	24542

Geacht college,

Op 18 september 2021 vroeg u mij u te adviseren over de voorgenomen wijziging(en) van bovengenoemd monument op grond van artikel 2.26, derde lid, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in samenhang met artikel 6.4, eerste lid onder a, van het Besluit omgevingsrecht (Bor). U heeft mij daartoe de aanvraag om een omgevingsvergunning toegezonden.

Advies

Ik adviseer u de gevraagde omgevingsvergunning niet te verlenen.
In onderstaande motivering licht ik dit nader toe.

Het plan

Het plan betreft het mogelijk maken van multifunctioneel gebruik van de kerk, naast de eredienst ook een gebruik voor muziekuitvoeringen. Hiervoor worden uiteenlopende voorstellen gedaan zoals het wijzigen van de techniek, verwarming en ventilatie, het aanbrengen van voorzetbeglazing aan de buitenzijde, het wijzigen van de opstelling van het kerkmeubilair, het inrichten van een kleedkamervoorziening in de toren en het in de kerkzaal inrichten van een garderobe en pantryvoorziening.

Over dit plan is verscheidene malen overleg gevoerd via het Monumentensprekuur van het Steunpunt Fryslân. Daarbij is ook ter plaatse een bezoek gebracht. De verslagen d.d. 13 april en 23 november 2021 zijn u toegestuurd.

Motivering

Er bestaat geen bezwaar tegen het in gebruik nemen van de kerk met deze dubbelfunctie. Concertuitvoeringen worden in zeer veel kerken gegeven. Hiervoor

zijn over het algemeen beperkte aanpassingen nodig. Daarnaast is er een wens tot het verduurzamen van de kerk dan wel een comfortverbetering. Ook een dergelijke vraag is begrijpelijk en zie ik bij meer kerken terugkomen. Hiermee is inmiddels ervaring opgedaan en er zijn diverse oplossingen en systemen voorhanden.

Samenhang in programma van eisen en ontwerp ontbreekt.

Hoewel het plan in zijn algemeenheid dus niet op bezwaar stuit, is het vooral de samenhang tussen het niet of niet helder geformuleerde programma van eisen, (wat wil men precies bereiken, welke opdrachtgever staat aan het roer en wat zijn zijn wensen en eisen?) en de uitwerking daarvan in een kwalitatief voldoende plan dat tot mijn negatieve advies heeft geleid. Hieronder zal ik dit op diverse punten nader onderbouwen.

Op het punt van de gewenste samenhang merk ik nog op dat een (niet goedkoop) plan als dit ook nieuwe kwaliteit aan het monument zou kunnen toevoegen. Dit zie ik te weinig terug.

Ik adviseer u daarom op dit punt ontwerp kwaliteit aan het team toe te laten voegen, waarbij kennis van en ervaring met verduurzaming van kerken als integraal onderdeel moet worden meegenomen.

Inrichting, vrijrijden herenbank

Een nieuwe voorziening als een garderobe, pantry en eventueel toiletten is een niet ongebruikelijke hedendaagse vraag zowel voor kerken die uitsluitend gebruikt worden voor de eredienst, als voor kerken met een nieuwe, gecombineerde functie. Er wordt vaak gebruikgemaakt van zogeheten 'doosjes' in de kerkzaal. In de aangeleverde tekeningen is in de plattegrond een aanzet tot een dergelijke voorziening getekend. Dit zou een oplossingsrichting kunnen zijn, maar vraagt meer uitwerking in maat- en schaalverhoudingen alsmede detaillering en materiaalgebruik.

Hedendaags gecombineerd gebruik van een kerk vraagt vaak om een flexibele opstelling met stoelen in plaats van banken. Het verwijderen van een (deel) van de kerkbanken en/of het verplaatsen van herenbanken kan dan aan de orde zijn. Ook de preekstoel en de dooptuin en eventueel het doopvont maken deel uit van het interieurenssemble van de kerk. Het uitgangspunt van monumentenzorg is altijd het behoud van zoveel mogelijk waardevol kerkmeubilair.

Uit de aangeleverde plattegrond blijkt dat vier van de vijf herenbanken op hun plaats blijven staan. Ook de dooptuin met doopvont en preekstoel blijven op hun plaats. Dit juich ik toe. De vijfde bank (genummerd 1) betreft de bank die thans los in het koor staat. Deze wordt verplaatst tegen één van de beoogde 'doosjes' in de kerkzaal. Op zich vind ik een dergelijke verplaatsing mogelijk aangezien deze bank niet meer op zijn oorspronkelijke plaats staat. Ik vind het echter onwenselijk om de bank permanent verrijdbaar te maken. Vervolgschade aan de bank dan wel aan de zerkenvloer zie ik als reële optie.

Tenslotte adviseer ik tenminste een aantal van de huidige houten kerkbanken in hun originele opstelling te behouden.

Voorzetramen aan de buitenzijde

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed adviseert negatief over het aan de buitenzijde plaatsen van voorzet beglazing vanwege het negatieve effect op de beeldwaarde van het monument. Alleen als het gaat om de bescherming van waardevol figuratief en gekleurd glas-in-lood kan voor een dergelijke oplossing worden gekozen. Er is een goed alternatief in het plaatsen van voorzet ramen aan

de binnenzijde. Zie ook: [Raamisolatie van historische gebouwen | Duurzaamheid van historische gebouwen | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

Technische voorzieningen, verwarming en ventilatie.

Het oorspronkelijke tekenwerk gaf onvoldoende inzicht in hetgeen beoogd is. In een nadere toelichting ter plaatse is dit verduidelijkt en er zijn aanvullende stukken gestuurd te weten:

- Rapport van Verantwoord Verwarmen d.d. 7 januari 2021
- Tekening met een deel van de installatie (lucht) gewijzigd d.d. 23-11-2021

Ik heb deze nader bestudeerd. Helaas blijven er veel opmerkingen en vragen bestaan. Ik zet deze op een rij wat betreft de rapportage en de tekening:

De rapportage.

Deze is op zich duidelijk wat betreft de gepresenteerde scenario's. Hoe de rapportage vervolgens wordt gebruikt niet evenmin het waarom. Op een aantal punten zijn er ook vragen. Het lijkt dat men gekozen heeft voor scenario 2, *verwarming met cascadesysteem, afgifte door vloerverwarming, luchtverwarming gecombineerd met ventilatie en warmte terugwinning*. Echter met wijzigingen ten opzichte van het voorgestelde scenario.

Waarom is voor dit voorstel gekozen?

Op welke punten is afgeweken van het scenario en waarom?

Waarom is ondanks het feit dat de rapportage aangeeft dat de investeringen niet worden terugverdiend (p.22) gekozen voor deze investering?

Welke ambities en randvoorwaarden binnenklimaat?

Er is geen document dat de ambities en randvoorwaarden beschrijft die voor de nieuwe situatie gewenst zijn. Ik heb uit de gesprekken en de tekeningen het volgende afgeleid:

Verduurzaming: De inleiding van de rapportage geeft aan: *De opdrachtgever wenst inzichtelijk te krijgen wat de mogelijkheden zijn voor de verduurzaming van de verwarmingsinstallatie. Dit dient vertaald te worden in investeringskosten en energiebesparingen.*

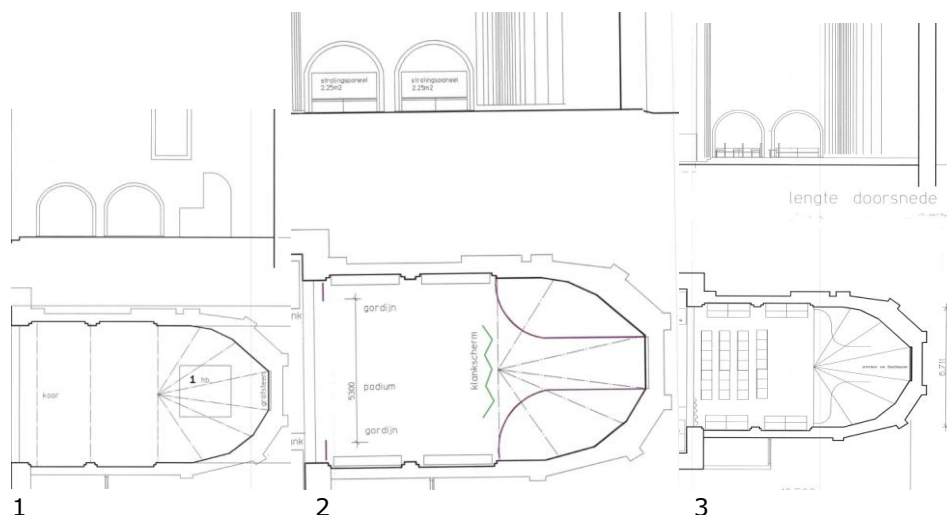
Het is niet goed duidelijk welke verduurzamingswinst (hoofdzakelijk géén of minder gasverbruik en eventueel elektra) ontstaat.

Comfortverbetering verwarming: Tesamen met de wens om buitenvoorzet ramen te plaatsen wordt de verwarming van met name de kerkzaal veranderd. Is deze wens ingegeven door een vraag naar comfort verbetering?

Verwarming in het koor

De verwarming in het koor blijft ongewijzigd (CV panelen en bestaande cascadeopstelling ketels). In de tekeningen bestaande en nieuwe toestand is deze situatie echter niet duidelijk weergegeven.

Details tekeningen:

1. Bestaande toestand, de huidige radiatoren zijn niet te zien
2. Indeling kerkzaal muziekzaal, 4 ingetekende stralingspanelen, wat wordt hiermee bedoeld?
3. Indeling kerkzaal nieuw, de stralingspanelen zijn niet ingetekend evenmin de cv's

Verwarming in de kerkzaal

In de kerkzaal zal een lage temperatuur vloerverwarming onder de stroken aan weerszijden van het middenpad aangebracht worden met een aanvullende warme lucht installatie d.m.v. convectoren. Op zich is de combinatie lage temperatuur vloerverwarming en een bijverwarming van warme lucht een logische keuze. Ik merk op dat mondeling is aangegeven dat er ten gevolge van eerdere aanpassingen aan de vloer geen archeologische verwachtingswaarden meer zijn.

Ventilatie en WTW

Tekening ventilatie systeem en luchtverwarming gew. 23-11-2021.

Door de diverse functies van het systeem te kleuren, grijs (inlaat) verwarming (rood) en afvoer (blauw) ontstaat een iets beter beeld van hetgeen bedoeld wordt. Het betreft hier een voorziening voor de ventilatie en de warme lucht verwarming.

Nu heeft de kerk, zoals in de meeste kerken géén ventilatiesysteem. Tot nu toe hebben kerken dit door hun grote luchtvolume niet nodig. De luchtkwaliteit hangt ook af van de mate van infiltratie (vaak natuurlijke ventilatie genoemd): dat is 0,5 tot 2 keer het volume van de kerk per uur. Ook kerken waarin concerten e.d. worden gehouden hebben een dergelijke installatie over het algemeen niet.

Hierover zijn geen bezwaren bekend. Het is daarom niet duidelijk waarom de rapportage op p. 5 stelt: *bij intensivering van het gebruik van de locatie is het aanbrengen van een ventilatiesysteem met warmteterugwinning noodzakelijk.*

In de tweede plaats is de luchthoeveelheid gebaseerd op NPR 1752. Deze norm is uit 1999 en inmiddels ingetrokken. Echter de kern van de richtlijn gaat over luchtkwaliteit. Dus het idee is bruikbaar. De ventilatiehoeveelheid wordt gebaseerd op het type gebruik en het oppervlak. Op basis van de aangeleverde gegevens is het luchtventilatie van 1,5 tot 2 keer het volume van de kerk per uur (een precieze berekening heb ik niet gemaakt). Dit komt (in theorie) bovenop de al aanwezige infiltratie. Het is daarom goed om nog eens te kijken wat voor de

bepierking van COVID-19 daadwerkelijk nodig is en dat te bezien in het licht van de reeds aanwezige infiltratie, om te komen tot een optimalisatie, indien daadwerkelijk nodig.

Het voorgestelde ventilatiesysteem met de WTW heeft tot gevolg dat een flink aantal grote buizen en een aantal roosters moet worden aangebracht. Deze hebben allemaal een sterk negatieve invloed op de beeldwaarde en de belevingswaarde van het monumentale interieur, zowel in de kerkzaal als in en voor de toren. Bovendien verwacht ik dat de luchtinlaten aan weerszijden van het orgel tot schade aan het orgel zal kunnen leiden, dan wel door de temperatuur, samenstelling van de lucht (RV), dan wel door (fijn)stof.

Ik adviseer opnieuw naar dit ontwerp te laten kijken en daarbij te onderzoeken of de lucht inlaat op een andere wijze kan worden vormgegeven, bijvoorbeeld eveneens langs de bovenzijde/galmgaten, de omvang van de buizen verkleind kan worden, positionering, zichtbaarheid van buizen en van de roosters veranderd kan worden.

De onderstaande, reeds aangeleverde tekening, aan te passen op een nieuw ontwerp dan wel in nauwkeurige details aan te geven wat maten, materiaal, bevestigingswijze enz. zal worden Een visualisatie van de voorgestelde oplossing kan inzicht bieden in het te verwachten beeld.

Uitgangspunten

Voor meer informatie over aanpassing, restauratie en verduurzaming van rijksmonumenten kunt u onder andere terecht bij '*Uitgangspunten en overwegingen advisering gebouwde en groene rijksmonumenten*' op www.cultureelerfgoed.nl en op www.stichtingerm.nl

Afschrift en tekeningen

Graag wijs ik u erop dat u op grond van het Bor verplicht bent een afschrift van het ontwerpbesluit en van de beschikking, beide met bijbehorende stukken, op te sturen naar de minister van OCW, via het Omgevingsloket online of omgevingsvergunning@cultureelerfgoed.nl.

Vragen

Mocht u nog vragen hebben over de inhoud van dit advies, dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die in het briefhoofd vermeld staat.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,

Adviseur Architectuurhistorie